

Василенко С. В., аспірант (Житомирський національний агроекологічний університет)

ЕКОНОМІЧНІ РЕЗУЛЬТАТИ ВИКОРИСТАННЯ РЕСУРСНОГО ПОТЕНЦІАЛУ СКОТАРСТВА НА ПІДПРИЄМСТВАХ ЖИТОМИРСЬКОЇ ОБЛАСТІ

Досліджено економічні результати розвитку сільськогосподарських підприємств м'ясо-молочного напрямку в Житомирській області. Визначено їх стан відносно регіонального розміщення, яке має певні зональні відмінності у використанні ресурсного потенціалу. Встановлено, що сприятливими умовами для ведення галузі молочного скотарства є Полісся, для м'ясної – Лісостепова зона.

Исследованы экономические результаты развития сельскохозяйственных предприятий мясо-молочного направления в Житомирской области. Определены их состояние относительно регионального размещения, которое имеет определенные зональные различия использования ресурсного потенциала. Установлено, что благоприятными условиями для ведения отрасли молочного скотоводства является Полесье, для мясной – Лесостепная зона.

The paper investigates economic results of agroindustrial enterprises development (meat and dairy sector) in Zhytomyr region. It also determines their state according to their regional allocation that has certain zonal differences in using their resource potential. The author proves that Polissya zone has the most favorable conditions for dairy cattle-breeding, Forest-steppe zone is the most favorable for meat cattle-breeding.

Затяжний кризовий період та трансформація аграрної сфери спричинили виникнення ряду факторів, що негативно вплинули на розвиток виробництва м'ясо-молочної продукції та діяльність підприємств в цілому. До таких факторів належить: подорожчання сировини, паливно-мастильних матеріалів, високий рівень зношення сільськогосподарської техніки та обладнання, низька платоспроможність товаровиробників, втрата зв'язків із переробними підприємствами, недостатня підтримка держави та недосконала законодавча база, інше. Це призвело до зростання собівартості сільськогосподарської продукції. Як наслідок – різке скорочення виробництва м'ясо-молочної продукції. Однак, для нашого регіону скотарство залишається традиційною галуззю, для розвитку якої існують сприятливі умови. Тому проблеми, пов'язані із вивченням стану сільськогосподарських підприємств м'ясо-молочного напрямку,

враховуючи їх регіональне розміщення та вплив економічних факторів на виробництво продукції скотарства, потребують свого вирішення.

На сучасному етапі у науковому напрямі зазначеної проблеми працюють вітчизняні вчені-економісти В.Я. Амбросов, П.С. Березівський, М.М. Ільчук, О.В. Мазуренко, В.Я. Месель-Веселяк, В.М. Микитюк, Т.Л. Мостенська, М.К. Пархомець, П.Т. Саблук, Г.В. Черевко та інші. Проте досить широке коло питань, щодо розвитку галузі скотарства з урахуванням регіональних особливостей Житомирської області, висвітлено ще недостатньо.

Стаття присвячена аналізу стану розвитку сільськогосподарських підприємств м'ясо-молочного напрямку в Житомирській області та визначенню впливу основних показників на виробництво продукції скотарства з урахуванням регіонального розміщення.

Структурні зміни організаційних форм господарювання в сільськогосподарських підприємствах України, які розпочались з 1991 року, здійснюються на основі Закону України „Про підприємства в Україні“ [5], характеризуються перетвореннями організаційно-правових форм власності і методів господарювання, що призвело до роздержавлення колективних сільськогосподарських земель та майна і передачі їх у приватну власність. Значно вплинуло на зростання темпів реформування прийняття Указу президента України „Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки“ [6]. Наслідком здійснення аграрної реформи та її основної складової – земельної реформи є реформування колишніх колгоспів і радгоспів в нові суб'єкти господарювання. Структуру сільськогосподарських підприємств в Житомирській області за організаційно-правовими формами господарювання наведено в таблиці 1.

Таблиця 1

Структура діючих сільськогосподарських підприємств
Житомирської області у 2010 р. (станом на 1 липня 2010 р.)

	Кількість підприємств	у % до загальної кількості
Усього:	1295	100,0
господарські товариства	263	20,3
приватні підприємства	204	15,8
виробничі кооперативи	28	2,2
фермерські господарства	744	57,4
державні підприємства	7	0,5
підприємств інших форм господарювання	49	3,8

Джерело: розраховано за даними Держкомстату, Головного управління статистики у Житомирській області [7].

Так, за даними Головного управління статистики у Житомирській області в 2010 р. було зареєстровано 1295 сільськогосподарських підприємств, з яких державні займають лише 0,5%, а інші 99,5% займають недержавні підприємства (1288 одиниць). Найбільша частка в загальній структурі підприємств належить фермерським господарствам – 57,4 % та господарським товариствам – 20,3 %.

Кожен регіон країни характеризується своїми економічними, соціальними та природно-кліматичними особливостями, які створюють відповідні умови для вибору і поєднання підприємствами галузей аграрного виробництва. Як вже зазначалось, скотарство є традиційною галуззю Полісся, для розвитку якої сприятливі місцеві умови. У Житомирській області в 2010 р. вирощуванням ВРХ займалися усі райони (табл. 2). Найбільша чисельність поголів'я ВРХ зосереджена у Новоград-Волинському (18906 гол.), Ружинському (18685 гол.), Попільнянському (17286 гол.), Овруцькому (16615 гол.), Любарському (14376 гол.), Ємільчинському (12568 гол.) районах. Варто відзначити, що впродовж 2008–2010 рр. поголів'я ВРХ зменшилось у всіх районах, крім Андрушівського, де зросло на 7,0 %.

При аналізі стану господарської діяльності сільськогосподарських підприємств області спостерігаються суттєві відмінності в регіональному відношенні (табл. 3). За фізико-географічними і ґрунтово-кліматичними умовами та практикою адміністративно-територіального управління область поділяється на три зони. Перша – Лісостепова, до якої входять Андрушівський, Бердичівський, Любарський, Попільнянський, Ружинський і Чуднівський райони; друга (її ще називають „перехідна“); перша Поліська – Брусилівський, Держинський (Романівський), Житомирський, Коростишівський, Новоград-Волинський, Черняхівський, Радомишльський і Овруцький райони; третя зона, або друга Поліська – Баранівський, Володарсько-Волинський, Ємільчинський, Коростенський, Лугинський, Малинський, Народицький, Олевський, Червоноармійський райони. Хоча поголів'я худоби по регіонах Житомирщини скоротилось, зональні відмінності щодо виробництва продукції скотарства істотно відрізняються. Так, впродовж 2008–2010 рр. отримано приросту живої маси на 100 га с/г угідь у господарствах області більше на 3,2%, в лісостеповій зоні на 26,4 %, у другій поліській – на 8,2%. Виробництво молока на 100 га с/г угідь по області скоротилось на 0,2%, хоча в Лісостеповій та другій Поліській зонах зросло на 6,1 та 16,3%. Дослідження показали, що на виробництво продукції скотарства в межах окремих регіонів, має вплив якість земельних ресурсів. За показником щільності поголів'я ВРХ на 100 га сільськогосподарських угідь переважає друга Поліська зона області – 15 гол. При цьому, наявність поголів'я в зоні Лісостепу коливається від 2 голів у Бердичівському до 25 голів у Ружинському; першій поліській зоні – від 3 голів у Брусилівському до 34 голів у Овруцькому; другій Поліській – від 3 голів у Баранівському до 30 голів у Олевському. За показником щільності поголів'я

корів на 100 га сільськогосподарських угідь переважає також друга Поліська зона області –

Таблиця 2

Поголів'я великої рогатої худоби в Житомирській області
(на кінець року), голів

	Роки			2010 р. у % до 2008 р.
	2008	2009	2010	
м. Житомир	187	170	161	86
м. Бердичів	328	312	282	86
м. Коростень	366	358	364	99
м. Малин	195	185	181	93
м. Новоград-Волинський	276	276	276	100
райони				
Андрушівський	8705	9357	9304	107
Баранівський	8243	7379	6577	80
Бердичівський	9698	9100	8303	86
Брусилівський	6100	5741	5604	92
Вол.-Волинський	7099	6915	6516	92
Смільчинський	14384	13278	12568	87
Житомирський	9137	8323	7907	87
Коростенський	10625	9500	8627	81
Коростишівський	5269	4814	4658	88
Лугинський	5587	5366	5199	93
Любарський	17383	15737	14376	83
Малинський	5402	4654	4302	80
Народицький	3976	3558	3394	85
Нов.-Волинський	22494	21188	18906	84
Овруцький	20310	18847	16615	82
Олевський	9593	9058	8270	86
Попільнянський	19421	18345	17286	89
Радомишльський	9444	7796	8410	89
Романівський	11146	10638	9786	88
Ружинський	19648	19571	18685	95
Червонорміський	11168	10465	9870	88
Черняхівський	8626	7780	7418	86
Чуднівський	12603	11957	10795	86
Всього по області:	257413	240668	224640	87

Джерело: розраховано за даними Держкомстату, Головного управління статистики у Житомирській області [7].

Таблиця 3

Показник	2008 р.				2009 р.				2010 р.			
	Область	Зони			Область	Зони			Область	Зони		
		Лісо-стєпова	перша Полісь-ка (перехідна)	друга Іо-лісь-ка		Лісо-стєпова	перша Полісь-ка (перехідна)	друга Іо-лісь-ка		Лісо-стєпова	перша Полісь-ка (перехідна)	друга Іо-лісь-ка
Кількість районів	23	6	8	9	23	6	8	9	23	6	8	9
<i>I. Виробництво м'яса в живій вазі</i>												
Поголів'я ВРХ, тис. гол.	61,3	23,3	23,0	15,1	52,5	19,3	20,9	12,3	49,2	20,6	18,3	10,3
Отримано приросту живої маси, тис. ц	72,4	29,7	27,0	15,7	67,5	28,4	26,2	12,8	75,8	39,4	24,2	12,2
Виробнича собівартість 1 ц приросту, грн	1317,0	1264,9	1313,5	1421,4	1423,6	1450,1	1377,5	1459,2	1470,4	1259,2	1740,1	1617,5
Площа с/г угідь, тис. га	386846	150072	141868	94906	395806	155589	158113	82104	392499	157475	166987	68037
Отримано приросту живої маси на 100 га с/г угідь, ц	18,7	19,8	19,0	16,6	17,1	18,3	16,6	15,6	19,3	25,0	14,5	17,9
Реалізовано ВРХ, тис. ц	124,5	46,3	49,1	29,1	92,1	32,7	37,7	21,76	95,4	37,3	41,3	16,7
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	1040,7	1078,4	1021,3	1013,4	1174,3	1230,1	1132,1	1163,7	1356,1	1380,6	1408,7	1171,4
Ціна реалізації 1 ц живої маси ВРХ, грн	767,9	817,1	761,7	700,2	762,8	771,0	789,4	704,1	874,8	879,9	890,1	825,8
Прибуток (збиток), грн	-33956	-12096	-12747	-9113	-37918	-15020	-12926	-9972	-45932	-18698	-21450	-5784
Рівень рентабельності, %	-26,2	-24,2	-25,4	-30,9	-35,0	-37,3	-30,3	-39,5	-35,5	-36,3	-36,8	-29,5
<i>II. Виробництво молока</i>												
Поголів'я корів, тис. гол.	35,8	11,8	14,4	9,6	30,8	11,2	11,9	7,7	28,4	11,6	10,2	6,6
Вироблено молока, тис. ц	753,5	328,0	276,6	148,9	765,7	365,8	266,5	133,5	763,1	365,1	273,8	124,1
Виробнича собівартість 1 ц молока, грн	141,5	143,2	142,5	135,8	152,7	158,9	150,3	140,8	195,1	201,9	196,8	171,3
Площа с/г угідь, тис. га	386846	150072	141868	94906	395806	155589	158113	82104	392499	157475	166987	68037
Вироблено молока на 100 га с/г угідь, ц	194,8	218,6	195,0	156,9	193,5	235,1	168,5	162,6	194,4	231,8	164,0	182,4
Реалізовано молока, тис. ц	612,2	284,4	221,9	105,8	647,2	323,4	224,5	99,2	663,4	325,1	241,2	97,1
Собівартість 1 ц реалізованої продукції, грн	162,9	171,0	156,2	155,4	167,4	168,4	169,5	159,5	223,3	234,5	213,4	210,1
Ціна реалізації 1 ц молока, грн	167,3	196,6	144,9	135,7	160,9	177,1	146,9	139,3	255,3	272,6	242,4	229,6
Прибуток (збиток), грн	2692	7279	-2506	-2081	-4255	2822	-5074	-2003	21270	12383	6993	1894
Рівень рентабельності, %	2,7	15,0	-7,2	-12,7	-3,9	5,2	-13,3	-12,7	14,4	16,2	13,6	9,3

Показники виробництва продукції скотарства у сільськогосподарських підприємствах Житомирської області, 2010 р.
Джерело: розраховано за даними Головного управління агропромислового розвитку Житомирської облдержадміністрації [2,3,4].

10 гол., наявність поголів'я у якій коливається від 4 голів у Баранівському районі до 17 голів у Лугинському; у Лісостеповій зоні – від 2 голів у Бердичівському до 12 голів у Попільнянському; у першій Поліській – від 2 голів у Житомирському до до 14 голів у Овруцькому. Так, чисельність поголів'я худоби на 100 га сільськогосподарських угідь впливає на збільшення виробництва продукції скотарства. А також, із вищою щільністю, є можливість збільшити споживання населенням м'ясо-молочної продукції та реалізовувати її певну кількість за межі регіону. Крім того, зростання щільності поголів'я на 100 га сільськогосподарських угідь сприяє нарощуванню органічних добрив, покращенню родючості ґрунтів, вирощуванню екологічно чистої сільськогосподарської продукції.

Передумовою для отримання збільшення та покращення якості виробленої продукції є збалансоване співвідношення чисельності сільськогосподарських тварин і кормових ресурсів. Потреба у кормах для кожної групи тварин різна і залежить від мети господарського використання тварин, умов утримання, віку, продуктивності, ваги. Основними групами кормів (з урахуванням поживної цінності) є: концентровані (зернофураж, висівки, комбікорми, макуха, борошно, вітамінно-трав'яне борошно ін.), грубі (сіно, сінаж, солома, полова, стебла багаторічних трав ін.), соковиті (силос усіх видів, картопля, коренеплоди, овочі, жом ін.) та інші корми (незбиране молоко, сироватка, кормові суміші, харчові та інші відходи ін.). Проведені дослідження доводять, що підприємства Лісостепової та першої Поліської зон використовують для годівлі худоби концентровані та соковиті корми. Підприємства другої Поліської зони віддають перевагу грубим та іншим кормам (табл. 4).

З вище наведеного можна зробити висновок, що виробництво продукції скотарства по регіонах має свої зональні особливості. Так, у 2010 р. в структурі виробленої продукції 52,0% приросту отримано у Лісостеповій зоні та 52,2% молока – у Поліській.

Основною причиною зниження рівня рентабельності галузі скотарства в економіці сільського господарства Житомирської області є висока собівартість продукції. В 2010 р. найвищий рівень собівартості становив: 1 ц приросту великої рогатої худоби – у Коростенському (2323,73 грн). Овруцькому (2191,03 грн), Андрушівському (1998,09 грн); 1 ц молока – у Романівському (229,57 грн), Попільнянському (219,55 грн), Брусилівському (214,87 грн) районах. Найнижчу собівартість мали райони: приросту – Бердичівський (1100,00 грн), Попільнянський (1116,97 грн), Коростишівський (1163,27 грн); молока – Народицький (130,73 грн), Олевський (147,52 грн), Баранівський (153,47 грн).

Виробнича собівартість 1 ц приросту у 2010 р. становила 1473 грн. У структурі матеріальних витрат на 1 ц приросту великої рогатої худоби найбільшу питому вагу займали витрати на корми – 53%. Високими є витрати на оплату праці – 18 % (рис. 1).

Структура кормів, що використовувалась для годівлі худоби у сільськогосподарських підприємствах Житомирської області в 2010 р., %

Групи тварин	Зони	Групи кормів				всього:
		концентровані	грубі	соковиті	інші	
ВРХ	Лісостепова	27,6	22,7	44,8	4,9	100,0
	перша Поліська (перехідна)	28,3	18,2	37,7	15,9	100,0
	друга Поліська	20,2	33,7	8,9	37,2	100,0
КОРОВИ	Лісостепова	31,5	22,3	41,8	4,3	100,0
	перша Поліська (перехідна)	24,5	20,3	36,3	18,9	100,0
	друга Поліська	19,3	32,3	9,6	38,8	100,0

Виробнича собівартість 1 ц молока у 2010 р. становила 195 грн. Найбільшу питому вагу у структурі матеріальних витрат на 1 ц молока також

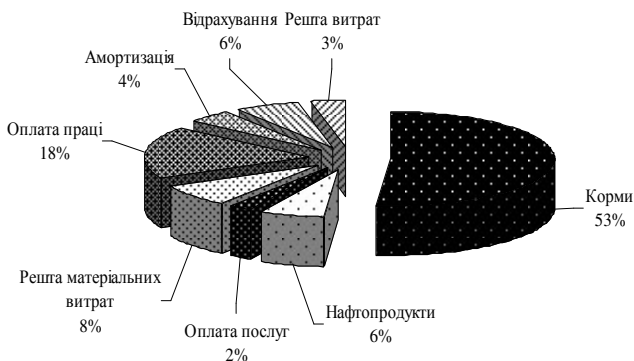

Рис. 1. Структура витрат на 1 ц приросту великої рогатої худоби

сільськогосподарськими підприємствами Житомирської області, % (2010 р.)

Джерело: побудовано за даними Головного управління агропромислового розвитку Житомирської облдержадміністрації [4].

займали витрати на корми – 44%. Досить високими є витрати на оплату праці – 23 % (рис. 2). Отже, зростання собівартості продукції відбувається через високі ціни на матеріальні ресурси. Крім того, тваринництво надзвичайно трудомістка галузь і відповідно оплачувана.

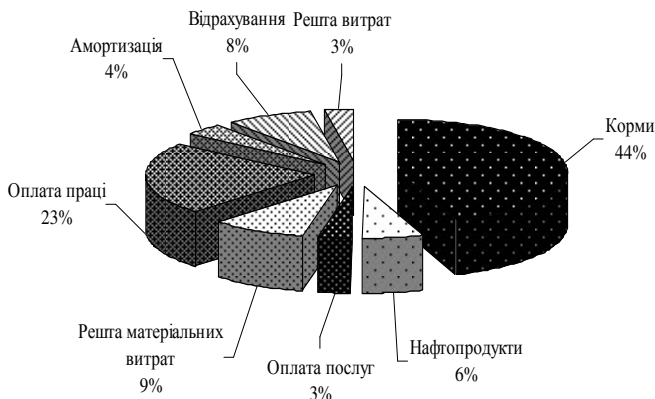

Рис. 2. Структура витрат на 1 ц молока сільськогосподарськими підприємствами Житомирської області, % (2010 р.)

Джерело: побудовано за даними Головного управління агропромислового розвитку Житомирської облдержадміністрації [4].

Можна погодитися з В.Я. Месель-Веселяком та іншими авторами, що механізація та автоматизація виробничих процесів на тваринницьких фермах полегшує працю та прискорює виконання технологічних процесів. При виборі системи машин необхідно враховувати технологічні вимоги, які б забезпечували інтенсифікацію виробництва, знижували затрати праці й матеріально-технічних засобів на одиницю продукції [1, С. 80].

Результати дослідження свідчать про те, що виробництво продукції скотарства в межах окремих природних зон істотно відрізняється. Для Житомирської області скотарство було і залишається стратегічно важливою галуззю тваринництва. Кожному району притаманні свої економічні, соціальні, природно-кліматичні особливості, але всі вони мають сприятливі місцеві умови для розвитку такої традиційно важливої і невід'ємної складової сільського господарства, як м'ясо-молочне скотарство. Проведений аналіз діяльності сільськогосподарських підприємств області дає підстави стверджувати, що виробництво продукції скотарства в регіональному відношенні істотно відрізняються. Проте, всіх їх об'єднує спад рівня розвитку галузі внаслідок зниження отриманих приростів та валового виробництва молока, що викликане скороченням поголів'я великої рогатої худоби, зростанням собівартості продукції скотарства, яка випереджала підвищення цін реалізації та ін.

1. Месель-Веселяк В. Я., Мазуренко О. В. Розвиток м'ясопродуктового підкомплексу України / за наук. ред. акад. УААН П. Т. Саблука – К. : ННЦ ІАЕ, 2004. – 198 с.

2. Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2008 р.: форма № 50 / сг. відп. за вип. Т. Дмитренко. – Житомир: Головне управління агропромислового розвитку Житомирської облдержадміністрації. **3.** Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2009 р.: форма № 50 / сг. відп. за вип. Т. Дмитренко. – Житомир: Головне управління агропромислового розвитку Житомирської облдержадміністрації. **4.** Основні економічні показники роботи сільськогосподарських підприємств за 2010 р.: форма № 50 / сг. відп. за вип. Т. Дмитренко. – Житомир: Головне управління агропромислового розвитку Житомирської облдержадміністрації. **5.** Закон України «Про підприємства в Україні» від 26 березня 1991 р., №887-ХІІ // Голос України. – 1991. – 6 травня. **6.** Указ Президента України «Про невідкладні заходи щодо прискорення реформування аграрного сектора економіки» від 3 грудня 1999 р., №.1529/99 // Урядовий кур'єр. – 1999. – 12 грудня. **7.** Статистичний щорічник Житомирської області за 2010 рік: стат. зб. [Електронний ресурс] / за ред. Г. А. Пашинської. – Житомир: Гол. упр. статистики у Житомир. обл., 2011. – Режим доступу: 1 електрон. опт. диск (CD-ROM).

Рецензент: к.е.н., професор Кушнір Н. Б. (НУВГП)